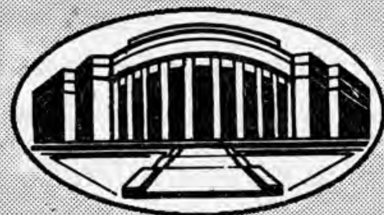
НАВІНЫ

Акадэміі навук Беларусі

Заснавана ў кастрычніку 1979 года ● *№ 19(748)* ● *20 мая 1994 г.* ● *Цана 25 руб.*

Што? Дзе? Калі?

НЕЛЬГА СКАЗАЦЬ, ШТО ГОРШ НЕ БЫВАЕ. БЫВАЕ

Два дні — 11 і 12 мая — у адной з аўдыторый Беларускага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта праходзіла канферэнцыя з міжнародным удзелам. Яе тэма была сфармулявана так:

«Праблемы развіцця навукі і адукацыі ў сучасных умовах і ўзмацненне міжнародных сувязей вучоных». Акрамя БДПУ, у ліку яе заснавальнікаў — Акадэмія навук Беларусі (Аддзяленне гуманітарных навук) і Беларускі дзяржаўны універсітэт. Чамусьці Беларускі камітэт па ахове і падтрымцы навукі і адукацыі не захацеў «засвечвацца» і свайго ўдзелу у канферэнцыі не пазначыў. Можа, дапушчаў, што першы блін пойдзе камяком?

А задумана канферэнцыя была з вялікім размахам — 43 даклады і 3 выступленні, прычым, былі запрошаны вучоныя і выкладчыкі вну не толькі з блізкага, але і з далёкага замежжа. Але з Расіі, Украіны і Польшчы запрошаныя не прыехалі з-за фінансавых праблем, а з Германіі і Прыбалтыкі — з-за цяжкасцей з візамі. Можа таму, адкрываючы навуковую сустрэчу, акадэмік Г. М. Лыч палічыў за лепшае «запаўняць вакуум» і паспрабаваў спалучыць жанр уступнага слова з формай даклада. Прыклад старшыні аргкамітэта аказаўся заразлівым, і прытрымлівацца рэгламенту мала хто з дакладчыкаў лічыў сваім абавязкам.

Адразу і не разбярэшся, чаму канферэнцыя не ўдалася. Былі ж цікавыя і змястоўныя даклады доктара сацыялагічных навук, загадчыка аддзела Інстытута сацыялогіі АНБ Г. А. Несвятайлава па праблемах трансфармацыі навукі ў Беларусі і сацыяльнай абароне вучонага, доктара эканамічных навук акадэміка Сафійскага універсітэта Міколы Попава (Балгарыя) аб навуцы і вну Балгарыі ў сучасных умовах, доктара тэхнічных навук членакарэспандэнта АНБ А. М. Шырокава аб разнастайнасці формаў адукацыі і іх уплыве на вышэйшую школу, доктара навук па педагогіцы прафесара Стоунскага універсітэта (ЗША) Аляксініі Бодуін «Ад філасофіі да стратэгіі навучання», доктара эканамічных навук прафесара БДПУ В. С. Серады аб эфектыўнасці навукі і адукацыі. Некаторыя з гэтых матэрыялаў па дакладах варта было б надрукаваць на старонках «Навін».

Аднак яны не зрабілі «надвор'я» на пасяджэннях канферэнцыі. У расцягнутых дакладах згубіліся элементы канструктыўнасці. Каб некалькі хвілін з кожнага вылучыць на пытанні, на дыскусію! Гэтага, на жаль, рэгламент канферэнцыі не прадугледжваў. Не было належнага адбору дакладаў па тэматычнай прыналежнасці да абвешчанай тэмы канферэнцыі. Напрыклад, сам па сабе цікавы даклад супрацоўніка Інстытута сацыялогіі АНБ В. В. Катлярова аб палітычнай сітуацыі ў Рэспубліцы Беларусь быў з іх выключэннем, бо астатнія з тых, што не па тэматыцы, цікавымі не назавеш.

Не дзіўна, што аўдыторыя стала вельмі хутка радзець, бо «прагаласавалі нагамі» не толькі многія слухачы, але і дакладчыкі. І вельмі шкада, бо прысутныя былі пазбаўлены магчымасці паслухаць, што сказаў бы доктар філасофскіх навук акадэмік АНБ А. А. Міхайлаў аб дыялогу культур і праблемах гуманізацыі гуманітарнай адукацыі. Без сумнення, вялікую дыскусію мог бы выклікаць даклад доктара фізіка-матэматычных навук членакарэспандэнта АНБ Л. М. Тамільчыка, доктара фізіка-матэматычных навук Я. А. Таўкачова і кандыдата фізіка-матэматычных навук В. І. Дыннік аб экспансіі пазанавуковых ведаў у сувязі з праблемамі адукацыі — яго таксама не было. Шкада было таксама не праслуханых дакладаў прафесара І. П. Харламава з Гомельскага універсітэта аб асноўных тэндэнцыях педагагічнай навукі ў свеце і доктара юрыдычных навук А. У. Матусевіча аб прававым рэгуляванні навуковай дзейнасці.

Аднак назва заметкі з вынікамі работы канферэнцыі зусім не звязаная. Яна ўзнікла ў сувязі з паведамленнем прафесара М. Попава, што ў Балгарыі з навукай горш, чым у Беларусі.

Уладзімір МІКАЛАЕЎ.

ЯК МЫ ДАГЭТУЛЬ БЕЗ ЯГО ЖЫЛІ?

Рух БелІР звярнуўся да кіраўніцтва нацыянальнага банка РБ з прапановай аб арганізацыі пры ім Рэспубліканскага інфармбанка ідэй і патрэбнасцей (РІІП), падтрыманай народным дэпутатам, членам-карэспандэнтам АНБ В. Г. Ціхіням (гл. № 11 «Навін»).

Як і чаму ўзнікла такая прапанова? На гэтае пытанне адказвае адзін з ініцыятараў РІІП, намеснік старшыні прэзідыума БелІР У. М. ТРАЦЦЯКОЎ.

КАБ ДОБРЫЯ ІДЭІ НА ПАДЛОЗЕ НЕ КАЧАЛІСЯ

У навуцы ўжо так павялося: ёсць інстытуты — навуковыя вобласці, а ў кожным з іх лабараторыі — раёны. І калі ты ў лабараторыі хочаш навукай займацца, то ствapaй навуковыя працы (тэарэтычныя, эксперыментальныя і нават фундаментальныя) адпаведнага, г. зн. «раённага» значэння. Інакш кажучы, сваю тэму развівай, а за іншымі не ганіся.

Большасць навукоўцаў такое палажэнне цалкам задавальняе, паколькі па сваёй прыродзе яны распрацоўшчыкі, альбо «класікі». Але ж ёсць людзі і іншага складу, якім не даюць спакою разнастайныя ідэі і задумкі. Што там рамкі лабараторыі, калі яны нават у інстытуцкія не заўсёды ўмяшчаюцца. Для іх больш падыходзіць вызначэнне "генератары ідэй» або «рамантыкі». Як выкарыстаць іх нястомную энергію ў мірных мэтах? І каб пры гэтым іх гнуткая праблемная арыентаванасць пераадольвала акасцянеласць тэматычнай арганізацыі навукі.

Здаецца, я разумею, што для гэтага трэба зрабіць: стварыць лабараторны банк ідэй. Бярэш сшытак вялікага фармату і ўносіш туды ўсё, што ні прапануюць: даследчыя праблемы, задумы эксперыментаў, гіпатэтычныя заканамернасці, метадычныя навіны,— адным словам, усё тое, што пры шырокім разуменні можна назваць ідэяй. Там, канешне, павінны быць: парадкавы нумар, дата, аўтар, сутнасць ідэі, хто ўзяў яе ў работу і што з гэтага атрымалася.

Няблага б было папярэдне папанаваць і абмеркаваць палажэнне аб лабараторным банку ідэй: што лічыць укладам у яго, парадак уліку і выкарыстання ідэй, прававое становішча аўтара ідэі, абавязкі «банкіра» і г.д.

Ці была б карысць з такога банка? Я быў упэўнены, што несумненная. Па-першае, узбагацілася б творчае супрацоўніцтва распрацоўшчыкаў і генератараў ідэй. Па-другое, палепшыўся б мікраклімат — адносіны да новых ідэй сталі б больш паважлівымі. Па-трэцяе, банк ідэй стаў бы гісторыяграфіяй навуковага жыцця лабараторыі. Па-чацвёртае, ён бы быў аднachасова кнігай для ганаровых наведвальнікаў: кожны госць лабараторыі лічыў бы справай гонару зафіксіраваць у банку нешта «ідэйнае».

З такімі прыкладна доказамі я выступіў 14 гадоў назад, будучы эмэнэсам у Інстытуце фізікі, калі абгрунтоўваў неабходнасць стварэння банка ідэй для дзвюх тэарэтычных лабараторый і атрымаў скрышальную адмову.

У ЧАЛАВЕКУ НЕ ЎСЕ ЯШЧЭ ПРЫГОЖАЕ

Довад быў па выгляду зусім пераканаўчы: добрую ідэю ў банк не аддаш — самому патрэбная, а дрэнная — навошта яна там? І тым не менш удалося знайсці ў ім загану. Я запытаўся: чаю думку гэты довад адлюстроўвае? І зразумеў: канешне ж, распрацоўшчыка, а ніяк не генератара ідэй, у якога заўсёды знойдуцца добрыя ідэі не толькі для сябе, але і для іншых.

Тады мне выставілі больш грунтоўнае пярэчанне. Ведаеш, сказалі мне, твая задума проста цудоўная, але яна не для нас. Яна разлічана на ідэальны калектыў, у якім няма ні зайздросніkaў, ні кар'ерыстаў. Але ж яны ёсць. І хто з заўлабаў захоча паказваць сваю «ідэйную» бездапаможнасць, допускаючы з'яўленне нефармальных лідэраў? І потым: як можна было на нешта разлічваць, не заручыўшыся падтрымкай дырэктара?

Я вымушаны быў пагадзіцца, што мая прапанова не была сацыяльна-псіхалагічна прапрацаваная. Я ўзяўся раздумваць аб шляхах уваходжання новага ў навуку, аб плюсах і мінусах навуковых школ, аб недахопах сістэмы навукі, што склалася. А вынікі развяг накіраваў у друк.

І атрымаў моцную падтрымку чытачоў з Расіі, Беларусі, Украіны. Стала ясна, што мне ўдалося зачапіць хворы нерв навукі, і што банкі ідэй усё-такі патрэбныя. Але ў нейкіх іншых формах.

ПРАПАНУЮЦЦА БАНКІ ІДЭЙ

Высветлілася, што не я адзін такі разумны, іншыя таксама да падобных прапаноў прыходзілі, і ў нечым раней за мяне. Людзі розных прафесій, з розных меркаванняў і незалежна адзін ад аднаго прыходзілі да думкі аб стварэнні банкаў ідэй — педагагічных («Литературная газета»), вынаходніцкіх («Изобретатель и рационализатор»), сацыяльнага развіцця («Комсомольская правда»), медычных («Медицинская газета»), сацыякультурных («Советская культура»). Ды што там! Можна лічыць, што ў вытоку гэтага руху стаялі Ісаак Ньютан, які ў сваёй працы «Оптыка, ці трактат аб адлюстраваннях, пераламленнях, выгінаннях і колерах святла...» (1704 г.) прывёў 31 нявырашаную праблему па оптыцы, і Давід Гільберт, які сфармуляваў на матэматычным кангрэсе 1900 г. 23 матэматычныя праблемы.

Усё гэта, а таксама падтрымка чытачоў, далі мне стымулы да дзеянняў. Вось кароткі агляд гэтых спроб неяк пераадолець тую прыгнечанасць ініцыятывы, пры якой мы доўгі час існавалі. (У дужках адзначана: знакам «+» — удалая спроба, знакам «—» — няўдалая і знакам «?» — з невядомым вынікам).

(—) Мінскі гарадскі банк ідэй (на базе Беларускай палітэхнічнай Акадэміі).

(+) Банк навуковых ідэй (як рубрыка ва ўкраінскім навуковапапулярным часопісе «Наука и суспильство»).

(—) Рэспубліканскі банк ідэй (канцэпцыя распрацавана па заказу сектара навуказнаўства Інстытута эканомікі АНБ).

(+) Банк ідэй і фантазій (на старонках часопіса «Парус»).

(?) Сшытак праблем па альтэрнатыўнай тэорыі мностваў (прапанавана на Міжнародным сімпозіўме ў Высокіх Татрах).

(+) Літаратурнае агенцтва фантастычных ідэй і сюжэтаў «Інсайт» (у часопісе фантастыкі «Фантакрым MEGA»).

(?) Зборнік праблем па цеплаімасаабмену (прапанавана на Міжнародным кангрэсе ў Мінску).

(+) Банк навуковых ідэй (як рубрыка ў навукова-папулярным часопісе «Химия и жизнь»).

(—) Заяўка на праект «Банк ідэй і прапаноў» (у Беларуска-Амерыканскі партнёрскі фонд «Сіці Хоуп Інтэрнэйшнл»).

Апошнім у часе была прапанова аб РІІП.

Аб рубрыцы «Банк навуковых ідэй» у «Химии и жизни» варта сказаць больш падрабязна.

З ДЗЯРЖАЎНАЙ ПЯЧАТКАЙ

Рубрыка ўзнікла як нельга больш дарэчы. Аказалася, за год да таго, у 1984 г., ва Усесаюзным НДІ патэнтнай інфармацыі ўзяліся за распрацоўку нарматыўных актаў па дзяржаўнай рэгістрацыі ідэй. І калі ў часопіс патокам пайшлі прапановы, калі іх пачалі друкаваць, у інстытуце вырашылі: правядзём эксперымент. І ён быў праведзены ў трох гарадах: Маскве, Ленінградзе і Мінску. За «мінскую» частку эксперыменту адказваў я. З часопіса мне было перададзена больш паловы ўсіх распрацовак, адабраных для ўдзелу ў эксперыменце,— 65. Мінскія эксперты-вучоныя і выкладчыкі вну далі наступныя заключэнні: па 43-х — «не могуць быць зарэгістраваны», па 3-х — «недастаткова даных для вызначанага вываду», па 17-і — «могуць быць зарэгістраваны ў дзяржаўных рэестрах». Па дзвюх навуковых прапановах экспертаў у Мінску не знайшлося.

Такім чынам, дзве ідэі з кожных сямі аказаліся цікавымі для навукі, а пяць з сямнаццаці лепшых характарызаваліся нават так: «маюць ранг адкрыцця». Прытым, што важна, зусім не ўсе ўдзельнікі эксперыменту мелі прамое дачыненне да навукі. І гэта таксама не апошні довад за збор і захаванне ідэй.

НЯМА ТАКОГА ДРЭННАГА, ШТО Б НА ДОБРАЕ НЕ ВЫЙШЛА, АБО АБ КАРЫСЦІ РІІП

Збор, захаванне, рэгістрацыя, выдача пасведчанняў (сертыфікатаў) — важныя функцыі банка ідэй рэспубліканскага значэння, але зусім не адзіныя. Ён мог бы стаць месцам перакрыжавання інфармацыйных патокаў прапаноў і попыту, пасрэднікам вучоных, вынаходнікаў, прадпрымальнікаў у прасоўванні іх прапаноў — навуковых, тэхнічных, камерцыйных — на Захад, у атрыманні такіх патрэбных зараз інвестыцый. Як вы ведаеце, Генеральны сакратар ААН, замежны член АН Беларусі Бутрас Бутрас Галі на прэс-канферэнцыі ў Мінску паабяцаў абмеркаваць пытанне аб Міжнародным банку навуковых распрацовак і попыце на іх на сустрэчы з генеральным дырэктарам ЮНЕСКА (гл. аб гэтым у № 15 «Навін»). Гэта значыць, што РІІП можа быць створаны калі не пры фінансавай падтрымцы ЮНЕСКА, то пад яго эгідай. А адно толькі «блiскавенне» такой аўтарытэтнай у свеце арганізацыі мела б вялікае значэнне ў станаўленні Нацыянальнага інфармбанка ідэй і патрэбнасцей, прыцягнула б да яго ўвагу дзелавых людзей, забяспечыла б яму адразу міжнародны статус. У цяжкіх эканамічных умовах, у якіх знаходзіцца Беларусь, такую магчымасць, як РІІП, аніяк нельга не выкарыстаць.

У снежні мінулага года ў рэспубліцы пачаў дзейнічаць Амерыканска-Беларускі цэнтр навучання бізнесу. Гэта быў заканамерны этап у супрацоўніцтве амерыканскіх біснесменаў з фірмай «БелАСБІ» (Беларуская аўтаматызаваная сістэма бізнес-інфармацыі).

Мой субяседнік —*Майкл БЛЭЙК*, дырэктар цэнтра.

ШАНЦ ЁСЦЬ, І НЕМАЛЫ

— *З якой мэтай быў створаны ваш цэнтр?*

— Каб дапамагчы вашым прадпрымальнікам, падтрымаць прыватныя ініцыятывы. На працягу трох гадоў фірма «БелАСБІ» у супрацоўніцтве з амерыканскімі бізнесменамі спрабавала прыцягнуць увагу амерыканскіх інвестараў да беларускіх праектаў, але — нічога практычна не атрымлівалася. Прычына, як высветлілася, у тым, што ніхто з вашых прадпрымальнікаў не ведаў, як афармляць бізнес-планы па заходніх мерках. Навучыць гэтаму — такая задача нашага цэнтра.

— *Хто вашы «вучні»?*

— Вельмі розныя людзі. Прадпрымальнікі, выдаўцы, работнікі банкаў, вынаходнікі, урачы, выкладчыкі вну...

— *А навукоўцы таксама ёсць?*

— Так.

— *А хто выкладчыкі і па якіх методыках яны працуюць?*

— Яны хутчэй інструктары ці саветнікі, бо мэта курсаў вельмі практычная: падрыхтаваць бізнес-планы тых праектаў, якія прапануюць слухачы. Методыкі ж распрацаваны ў Браунскім універсітэце.

— *Было б цікава даведацца: а суддзі хто?*

— Гэта амерыканскія эксперты па эканоміцы і бізнесу: Алан Шэр, дырэктар праектаў па Усходняй Еўропе з Уотсанаўскага інстытута пры Браунскім універсітэце; доктар Біл Джэксан, дырэктар навукова-даследчага цэнтра пры тым жа універсітэце; Марк Дыён, прэзідэнт кампаніі «Дыён Асошыэйтс энд Стрэтэджыс», які вядзе курсы па бізнес-планах для біснесменаў і выкладае эканоміку ў Браунскім універсітэце; Эдманд Стайн, прадстаўнік інвестыцыйнай кампаніі з Бостана; Джозеф Каруса, дырэктар некалькіх фірмаў; ну і я, канешне.

— *Ёсць абмежаванні па ўзросту пры прыёме на курсы навучання?*

— Аніякіх.

— *Ці выдаюцца нейкія пасведчанні па сканчэнні навучання?*

— Так. Гэта сертыфікаты. У іх на дзвюх мовах (рускай і англійскай) сведчыцца кампетэнтнасць у справах бізнесу.

— *Колькі часу займае навучанне?*

— Два тыдні — лекцыі з 5 да 8 гадзін вечара ў рабочыя дні, потым 1 тыдзень самастойная праца над сваімі бізнес-планамі і яшчэ тыдзень — прэзентацыя бізнес-планаў перад амерыканскімі экспертамі — прадстаўнікамі дзелавога свету.

— *Што можа быць вынікам прапановы добрага бізнес-плану ў якасці «дыпломнага праекта»?*

— Мы маем магчымасць адабраць з трох патокаў 10 «выдатнікаў», якім будзе прадастаўлена права некалькі дзён прабыць у ЗША (праезд і пражыванне там — бясплатна) і паспрабаваць самім завязаць дзелавыя кантакты, зацікавіць сваімі праектамі людзей з капіталам.

— *Патокі ідуць адзін за другім?*

— Так.

— *Колькі чалавек у кожным?*

— У першым было 6, у другім — 41, а ў трэцім — не ведаю, колькі будзе. Курс пачынаецца з 6 чэрвеня.

— *Калі так расце попыт, дык у трэцім патоку можа і больш за 100 чалавек аказацца.*

— Не дай божа! Гэта было б вельмі цяжка. Спадзяюся, што група будзе аптымальнага памеру — каля 30 чалавек.

— *Вернемся к чацвёртаму, апошняму тыдню навучання, калі прыязджаюць амерыканскія эксперты па інвестыцыях...*

— Да гэтага часу выпускнікі рыхтуюць анатацыі сваіх бізнес-планаў, я перакладаю іх на англійскую...

— *Калі яны самі не могуць?*

— Так. І гэтыя анатацыі ўручаю экспертам. Потым адбываецца прэзентацыя праектаў. Кожнаму даецца 50 мінут. Звычайна палову з гэтага часу аўтары праектаў прысвячаюць выкладанню іх сутнасці, а другую палову рэзервіруюць на пытанні.

— *Колькі аўтараў лепшых праектаў ужо адабраны для паездкі ў ЗША?*

— Сямёра. Тры месцы яшчэ вакантныя.

— *Чаму прысвечаны праекты, адабраныя экспертамі?*

— Рэканструкцыі горада (Брэста), стварэнню выдавецкай фірмы і зверафермы, наладжванню вытворчасці бытавой электроннай тэхнікі, арганізацыі фірмаў па продажы нерухомасці, гарадскому будаўніцтву (у Мінску). Па аднаму з іх ужо вядуцца перамовы аб інвестыцыі на суму 150 тысяч долараў. Але тыя, хто не паедзе, таксама маюць шанц атрымаць інвестыцыю пад сваю справу, бо эксперты возьмуць з сабой падрыхтаваныя бізнес-планы і паспрабуюць зацікавіць імі амерыканскіх інвестараў.

— *Колькі каштуе курс навучання?*

— 110 долараў. Быццам бы нямала. Але гэтыя грошы прадпрымальнік можа разглядаць як сваю частку інвестыцый ў справу, у якой другую — 100 тысяч ці мільён долараў — возьме на сябе амерыканскі бок. Ва ўсялякім выпадку такі шанц ёсць, і немалы.

Майкл Блэйк скончыў у 1992 г. Паўночна-Усходні універсітэт у г. Бостане, атрымаўшы ступень бакалаўра па эканоміцы і французскай мове. У аспірантуры вывучаў спецыфіку бізнесу ва ўсходне-еўрапейскім рэгіёне. Працаваў кансультантам па сувязях з расійскімі кампаніямі фірмы «Эрнст энд Янг» у Бостане. З'яўляецца аглядальнікам часопіса міжнароднага супрацоўніцтва «Дело» на Беларусі.

Уладзімір ТРАЦЦЯКОЎ.

ПРАПАНУЕЦЦА ДЛЯ АБМЕРКАВАННЯ

ПРАЕКТ ЗАКОНУ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ «Аб інтэлектуальнай уласнасці»

(ПАДРЫХТАВАНЫ КАМІСІЯЙ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА РБ ПА НАВУЦЫ І НАВУКОВА-ТЭХНІЧНАМУ ПРАГРЭСУ)

Гэтым Законам вызначаецца і ахоўваецца права інтэлектуальнай уласнасці (ІУ) у Рэспубліцы Беларусь. Закон устанаўлівае прававы рэжым, вызначае абгрунтаванні для ўзнікнення і прыпынення права ІУ, а таксама яго змест, замацоўвае формы і метады яго аховы.

АРТЫКУЛ 1. Права інтэлектуальнай уласнасці

1. Да права ІУ мае дачыненне прызнаная і ахоўваемая законам магчымасць уласніка паводле свайго меркавання валодаць, карыстацца і распараджацца ІУ.

2. Інтэлектуальнай вытворчасцю (ІВ) прызнаецца вынік (прадукт) інтэлектуальнай (творчай) дзейнасці, прадстаўлены у нейкай аб'ектывіраванай форме.

3. Матэрыяльны аб'ект, у якім увасоблена інтэлектуальная вартасць, прызнаецца яе матэрыяльным носьбітам. Матэрыяльныя носьбіты могуць існаваць у выглядзе арыгіналу (першасная фіксацыя) і экземпляраў паўтарэння (наступныя фіксацыі).

4. Матэрыяльны носьбіт ІВ можа выступаць самастойным аб'ектам права ўласнасці, што вызначаецца ў гэтым законе як права ўласнасці на ІВ.

5. Ажыццяўленне права ІУ павінна служыць гуманным мэтам, не парушаць правы і інтарэсы грамадзян, прадпрыемстваў, устаноў, арганізацый, дзяржавы, што ахоўваюцца законам, не наносіць шкоды навакольнаму асяроддзю, іншым умовам жыццядзейнасці чалавека.

АРТЫКУЛ 2. Суб'екты права інтэлектуальнай уласнасці

1. Суб'ектам права ІУ з'яўляецца асоба, якая стварыла ІВ, г. зн. яе аўтар.

Суб'ектамі права ІУ могуць быць фізічныя і юрыдычныя асобы.

2. Асаблівасці ўзнікнення, рэалізацыі і прыпынення права сумеснай (двух і болей аўтараў) ІУ рэгулююцца адпаведным заканадаўствам.

АРТЫКУЛ 3. Узнікненне і прыпыненне права інтэлектуальнай уласнасці

1. Права ІУ узнікае ў сілу факта стварэння ІВ і дзейнічае да моманту яго прыпынення.

2. Набыццё права ўласнасці на ІВ не вядзе да ўзнікнення ў асобы, што яе набывае, права ІУ.

3. Права ІУ прыпыняецца ў сувязі з:

— сканчэннем тэрміну дзеяння дадзенага права, вызначанага адпаведным заканадаўствам;

— правамернай перадачай арыгіналу іншым асобам на правах уласнасці;

— знішчэннем непаўторнага арыгіналу.

АРТЫКУЛ 4. Змест права інтэлектуальнай уласнасці

1. Змест права ІУ утварае комплекс асабовых немаёмасных правоў аўтара-стваральніка ІВ.

2. Адчужэнне стваральнікам (аўтарам) права ўласнасці на ІВ (арыгінал) вядзе да прыпынення права ІУ, якое належыць яму, за выключэннем права аўтарства, права на імя і права на недатыкальнасць.

3. Права ІУ не залежыць ад адчужэння стваральнікам (аўтарам) права ўласнасці на экземпляры твору ці ад фактычнага валодання ІВ іншымі асобамі.

АРТЫКУЛ 5. Асабовыя немаёмасныя правы стваральніка (аўтара) інтэлектуальнай вартасці

1. Да асабовых немаёмасных правоў стваральніка (аўтара) ІВ адносяцца:

— права аўтарства;

— права на імя;

— права на недатыкальнасць прызнанага ва ўстаноўленым парадку зместу ІВ (права на недатыкальнасць);

— права на абнародаванне ІВ.

2. Права аўтарства дае магчымасць стваральніку (аўтару) патрабаваць прызнання ў нейкай форме таго, што дадзеная ІВ з'яўляецца вынікам яго ўласнай творчай працы.

3. Права на імя дае магчымасць стваральніку (аўтару) абнародаваць створаную ім ІВ пад сваім уласным імем, без паказання імя, пад псеўданімам ці спецыяльнай назвай.

4. Права на недатыкальнасць заключаецца у тым, што ніхто, апрача стваральніка (аўтара), не мае права без яго згоды ўносіць якія-небудзь змены ці дапаўненні ў прызнаны ў адпаведнасці з устаноўленым парадкам змест ІВ.

5. Права на абнародаванне азначае недапушчальнасць абнародавання ІВ кім-небудзь без згоды стваральніка (аўтара).

6. Права аўтарства, права на імя і права на недатыкальнасць з'яўляюцца выключнымі і неадчужальнымі правамі стваральніка (аўтара) ІУ.

АРТЫКУЛ 6. Маёмасныя правы стваральніка (аўтара) інтэлектуальнай вартасці

1. Маёмасныя правы стваральніка (аўтара) ІВ заключаюцца ў магчымасці для аўтара, што ўстаноўлена і ахоўваецца законам, па свайму меркаванню валодаць, карыстацца і распараджацца ІВ, а таксама атрымліваць матэрыяльную ўзнагароду за карыстанне ІВ іншымі асобамі спосабам, які ўстанаўліваецца стваральнікам (аўтарам).

2. Суб'ект права ІУ па свайму меркаванню вызначае абмежаванні, формы, спосабы і парадак выкарыстання ІВ.

3. Рэалізацыя маёмасных правоў суб'екта права ІУ рэгулюецца грамадзянскім заканадаўствам Рэспублікі Беларусь з захаваннем асаблівасцей, прадугледжаных гэтым законам.

АРТЫКУЛ 7. Аб'екты права інтэлектуальнай уласнасці

1. Аб'ектамі права ІУ прызнаюцца аб'ектывіраваныя ў нейкай форме вынікі інтэлектуальнай дзейнасці, у прыватнасці:

— літаратурныя творы (літаратурна-мастацкія, вучэбныя, навуковыя, публіцыстычныя і г.д.);

— драматычныя, музычныя, музычна-драматычныя творы, сцэнары;

— творы харэаграфіі і пантамімы;

— творы артыстычнай і выканальніцкай дзейнасці;

— творы творчага мастацтва, жывапісу, архітэктуры, скульптуры, гравюры, графікі, дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, літаграфіі, сцэнаграфіі і дызайна;

— кіна-, тэле-, радыё-, відэатворы, фатаграфіі;

— картаграфічныя і тапаграфічныя творы;

— пераклады, зборнікі, адаптацыі, музычныя аранжыроўкі і іншыя прыкладныя творы;

— вусныя творы (прамовы, лекцыі і г.д.);

— навуковыя адкрыцці, вынаходкі і рацыяналізатарскія прапановы, навуковыя і навукова-практычныя вынікі;

— тэорыі, ідэі, формулы;

— ноу-хау, метады, спосабы, працэсы;

— уласцівасці існуючай прадукцыі;

— рэцэптуры;

— генетычныя канструкцыі, мадыфікаваныя ці раней не існаваўшыя гены, бялкі і іншыя палімеры;

— праграмы для электронна-вылічальнай тэхнікі, уключаючы алгарытмы;

— базы даных, сістэмы апрацоўкі інфармацыі і экспертныя сістэмы;

— канструктарская, праектная, тэхналагічная і іншая навукова-тэхнічная дакументацыя (чарцяжы, опісы, разлікі, графікі і г.д.);

— справаздачна-аналітычная дакументацыя (справаздачы, схемы, табліцы, дыяграмы і г.д.);

— эканамічныя прагнозы;

— таварныя знакі, знакі абслугоўвання, фірменныя знакі і найменні, гандлёвыя маркі, таблічкі паходжання і найменне месца выпуску прадукцыі;

— гандлёвыя і камерцыйныя сакрэты;

— канцэпцыі і праекты нарматыўных, метадычных, інструктыўных і іншых актаў, матэрыялаў;

— іншыя аб'екты і іх сукупнасці, якія падпадаюць пад прыкметы, вызначаныя гэтым артыкулам, і маюць творчую навізну, а таксама са-

НА РОСТАНЯХ

Будучае любой дзяржавы вызначаецца арыентацыямі яе моладзі. Ад таго, які яна зробіць выбар,— палітычны, эканамічны, сацыяльны — і залежыць заўтрашні дзень краіны. Безумоўна, арыентаванасць маладога пакалення на тыя ці іншыя ідэалы фарміруецца не за дзень-два. Таму цікава і

З РАБОЧАГА СТАЛА САЦЫЁЛАГА

вельмі карысна будзе прааналізаваць працэс фарміравання палітычных арыентацый нашай моладзі.

Для таго, каб як мага шырэй усвядоміць сітуацыю, якая склалася з палітычнай арыентацыяй і палітычнай актыўнасцю моладзі, неабходна ясна ўявіць, што адбылося ў гэтай сферы за апошнія гады.

Умовы сацыялізацыі дзяцей і падлеткаў мяняліся і працягваюць мяняцца літаральна на вачах. Людзі больш старэйшага ўзросту часта забываюць той факт, што з пачатку перабудовы прайшло ўжо дзевяць гадоў. Гэта азначае, што значная частка моладзі сфарміравалася ва ўмовах крызісу і распаду адзінай камуністычнай ідэалогіі і адзінай палітычнай сістэмы, накіраванай на падтрымку гэтай ідэалогіі. Яна сфарміравалася ўжо ў якасна іншых палітычных умовах, якія значна адрозніваюцца ад брэжнеўскага застою і тым больш ад хрушчоўскага валюнтарызму ці сталінскага дэспатызму. Тыя, каму ў 1985 годзе было сем гадоў, зараз сталі шаснаццацігадовымі падлеткамі. Аднак не толькі яны, але і ўся моладзь мае за сваімі плячыма дзевяцігадовы перыяд перабудовы з усімі яго дасягненнямі і крызісамі, паслядоўнай зменай куміраў.

У дынаміцы палітычнай актыўнасці моладзі з пачатку перабудовы можна адзначыць некалькі этапаў. Напэўна, зараз будзе няправільна лічыць так, быццам да 1985 года ледзь не ўся моладзь разумела зыходную шкоднасць існуючага палітычнага ладу і знаходзілася ў тайнай апазіцыі да савецкага рэжыму. Усё гэта не так. Большая частка падлеткаў і юнакоў, у тым ліку і маладой інтэлігенцыі, шчыра верыла ў магчымасць ажыццяўлення сацыялістычных ідэалаў і барацьбу за лепшае будучае вяла ў межах існуючай ідэалогіі, падтрымліваючы тыя ці іншыя галіны ідэалагічнай ерасі. Але нават і ў тым выпадку, калі асобныя прадстаўнікі маладога пакалення лічылі сябе людзьмі, крытычна настроенымі не толькі да існуючай палітычнай сістэмы, але і камуністычнай і сацыялістычнай ідэалогіі ўвогуле, гэтая ідэалогія, якая ў выніку шматгадовай работы ўжо даўно перайшла на ўзровень грамадскай псіхалогіі, не магла не аказаць уплыў на моладзь. Яна засвойвалася літаральна з дзіцячага садка, пачынаючы з ухваленняў дзядулі Леніна і г.д.

Крызіс і распад камуністычнай ідэалогіі, які пачаўся ў 1985 годзе, аўтаматычна прывёў да крызісу палітычных арыентацый значнай часткі моладзі. Аднак гэты крызіс неаднолькава адбіўся на яе розных прадстаўніках.

Неабходна добра ўяўляць, што ідэалогія існуе на некалькіх узроўнях. У чыстым выглядзе, як стройныя тэарэтычныя веды, яна прысутнічае ў галовах адносна невялікай колькасці моладзі. Для яе большай часткі ідэалогія існуе не ў форме тэарэтычных пабудоў, а ў працэсе сацыялізацыі і не заўсёды нават усведамляецца. У такой форме існаванне ідэалогіі найбольш устойліва і ў найменшай ступені паддаецца змяненням. Чалавек можа шчыра верыць у тое, што ён прытрымліваецца пэўных ідэалагічных перакананняў, але на ўзроўні грамадскай псіхалогіі захоўвае ў якасці нормаў сваіх паводзін іншыя каштоўнасныя рэгулятары.

Мы перажылі перыяд усеагульнага захаплення палітыкай у другой палове 80-х, калі здавалася, што дастаткова ўбраць з уладавых структур стаўленікаў партыйнай наменклатуры, і ва ўмовах палітычнай і эканамічнай свабоды жыццё большай часткі людзей хутка зменіцца ў лепшы бок. На практыцы ўсё аказалася куды складаней. Першы перыяд эйфарыі прайшоў, і ўсе прыйшлі да высновы, што ўбраць партыйную наменклатуру ад кіравання дзяржавай недастаткова для працвітання. Аказалася, што народ з'яўляецца такой жа часткай адзінага сацыяльнага цэлага, што завецца грамадствам, як і правячая эліта, і змяніць толькі яе, не мяняючы народ, недастаткова. Цуд не адбыўся. Прычыны, якія перашкаджаюць паляпшэнню жыцця нашых грамадзян, знаходзяцца не толькі ў крэсле партыйнага функцыянера, але і ў кожным з нас у большай ці меншай ступені. Новая кіруючая эліта ў цэлым і яе прадстаўнікі паасобку часта бываюць не лепш (а то і горш) сваіх папярэднікаў.

Вынікам таго, што не спраўдзіліся надзеі на хуткі пераход да дабрабыту, стала ладзенне інтарэсу да палітыкі, разгубленасць і адчай, для некаторых — пошук уласных шляхоў выратавання ад хутка падаючага ўзроўню жыцця. Палітыку многія памянялі на бізнес. Кола інтарэсаў моладзі ўсё больш замыкаецца на сабе і сваёй сям'і.

Зараз мы і знаходзімся на гэтым этапе. Відавочна, што наперадзе фарміраванне новых сацыяльных груп, якія будуць мець свае інтарэсы. Тады ж адбудзецца і афармленне іх палітычных інтарэсаў, іх палітычнай арганізацыі, ад чаго і будзе залежыць далейшы лёс нашай краіны.

Я. ЛІВЕРОЎСКАЯ,
сацыёлаг.

Ген, які правакуе рак

Дзве групы вучоных выявілі пашкоджаны ген, адказны за ўзнікненне наследчай формы рака тоўстай кішкі. Абедзьве групы, якія праводзілі даследаванні незалежна адна ад другой, аб'явілі, што ім удалося выявіць ген, які іграе пэўную ролю ва ўзнікненні непаліпознай формы рака тоўстай кішкі. На долю гэтай формы рака прыпадае кожны шосты выпадак ракавага захворвання тоўстай кішкі ў заходніх краінах.

Тыя, хто ўнаследваў дэфектны ген, мацней за іншых падвержаны небяспецы захворвання на рак, у тым ліку матачны, страўнікавы і аварыяльны.

Гэтаму адкрыццю папярэднічала выяўленне ў снежні мінулага года гэтымі ж групамі вучоных другога гена. Спалучэнне гэтых двух пашкоджаных генаў выклікае больш за 90 працэнтаў усіх выпадкаў захворвання на непаліпозную форму рака тоўстай кішкі.

Вучоныя сцвярджаюць, што адкрыццё можа садзейнічаць распрацоўцы метадаў абследавання для прадухілення падвержанасці такога роду хваробам людзей. Калі ў выніку абследавання высвятляецца, што чалавек падвержаны захворванню на рак, то больш інтэнсіўная каланаскапія, змены ў дыеце і ранняе медыцынскае ўмяшанне могуць стаць эфектыўным сродкам для папярэджвання смяротнага зыходу пры такіх захворваннях.

цыяльна-значную накіраванасць.

2. Да аб'ектаў ІУ не маюць дачынення творы народнай творчасці, аўтары якіх невядомыя, афіцыйныя дакументы (прававыя акты, рашэнні судовых або следчых органаў, органаў пракуратуры і г.д.), афіцыйныя сімвалы, зацверджаныя ва ўстаноўленым парадку дзяржаўнымі ці грамадскімі органамі і арганізацыямі (флагі, гербы, грашовыя знакі, дзяржаўныя ўзнагароды і інш.).

АРТЫКУЛ 8. Асновы ўзнікнення права інтэлектуальнай уласнасці

1. Права ІУ узнікае на аснове:
— грамадска-прававога дагавору;
— выканання службовага ці спецыяльнага задання згодна з працоўным дагаворам (кантрактам);
— самастойнай ініцыятыўнай дзейнасці фізічных або юрыдычных асоб.

2. Асновы ўзнікнення права ІУ адрозніваюцца ад асноў пераходу дадзенага права да іншых асоб у парадку атрымання ў спадчыну або іншых формаў правапераемнасці.

АРТЫКУЛ 9. Грамадска-прававы дагавор як аснова ўзнікнення права інтэлектуальнай уласнасці

1. Грамадска-прававы дагавор, прадметам якога з'яўляецца стварэнне ІУ, можа прадугледжваць палажэнні, якія вызначаюць у адпаведнасці з дадзеным законам умовы ажыццяўлення правоў і абавязкаў бакоў, што заключаюць дамоўленасць.

2. У грамадска-прававым дагаворы вызначаюцца маёмасныя правы бакоў, выпадкі і парадак афіцыйнага засведчання вынікаў інтэлектуальнай дзейнасці, забеспячэнне канфідэнцыяльнасці, умовы ўступкі (перадачы) маёмасных правоў на ІУ іншым асобам, віды і меры адказнасці за парушэнні дадзенага права, парадак вырашэння спрэчак, якія ўзнікаюць пры рэалізацыі і ахове права ІУ, а таксама іншыя ўмовы, што вынікаюць з дагавору.

АРТЫКУЛ 10. Правы інтэлектуальнай уласнасці, што ўзнікае пры выкананні службовага ці спецыяльнага задання

1. Права ўласнасці на ІВ, створаную пры выкананні службовага ці спецыяльнага задання, узнікае на аснове дагавору (кантракта) стваральнік (аўтара) з юрыдычнай асобай, па заданню якой створана ІВ.

Пры адсутнасці дагавору (кантракта) права ІУ, што ўзнікае на аснове выканання службовага ці спецыяльнага задання, належыць яго стваральніку (аўтару).

2. Права прыярытэтнага і безвыплатнага выкарыстання ІВ, створанай у адпаведнасці з заданнем і ў межах, што вынікаюць з яго, належыць юрыдычнай асобе, па заданню якой створана ІВ.

Дзеючым заканадаўствам могуць устанаўлівацца тэрміны выкарыстання ІВ юрыдычнымі асобамі, па заданню якіх яны былі створаны. Па сканчэнні гэтых тэрмінаў стваральнік (аўтар) набывае ўсю паўнату правоў на распараджэнне сваёй уласнасцю.

Пераважнае права на набыццё дадзенай ІВ ва ўласнасць належыць юрыдычнай асобе, па заданню якой створана ІВ.

3. Калі ў ходзе выканання службовага ці спецыяльнага задання стваральнік (аўтар) атрымаў вынік, не прадугледжаны такім заданнем і маючы самастойнае значэнне, то аўтар набывае права ІУ на створаны прадукт незалежна ад умоў дагавору (кантракта). Пераважнае права на выкарыстанне і набыццё такога прадукта належыць юрыдычнай асобе, па заданнях якой стваралася ІВ. Парадак і ўмовы выкарыстання выніку, не прадугледжанага службовым ці спецыяльным заданнем, вызначаюцца па меркаванню аўтара.

АРТЫКУЛ 11. Правы інтэлектуальнай уласнасці, што ўзнікае на аснове самастойнай ініцыятыўнай дзейнасці

ІВ, створаная ў выніку самастойнай ініцыятыўнай дзейнасці фізічных ці юрыдычных асоб, у тым ліку пры ажыццяўленні імі якой-небудзь прадпрымальніцкай дзейнасці, якая не прадугледжана грамадска-прававым дагаворам, працоўным дагаворам (кантрактам), службовым ці спецыяльным заданнем, належыць яе стваральніку (аўтару) на правах ІУ.

АРТЫКУЛ 12. Пераход права інтэлектуальнай уласнасці на аснове атрымання ў спадчыну і правапераемнасці

1. Да нашчадкаў суб'екта права ІУ пераходзіць права аховы недатыкальнасці, прызнанага ва ўстаноўленым парадку зместу ІВ, права рашэння пытанняў аб яе абнародаванні, а таксама маёмасныя правы стваральніка (аўтара) ІВ.

Да іншых правапераемнікаў суб'екта права ІУ пераходзяць толькі маёмасныя правы стваральніка (аўтара) ІВ.

2. У выпадках, прадугледжаных законам, правапераемнікам суб'екта права ІУ можа быць дзяржава.

3. ІВ, прызнаныя ва ўстаноўленым законам парадку помнікамі гісторыі і культуры, з'яўляюцца дзяржаўнай уласнасцю, распараджэнне і кіраванне якой ажыццяўляецца ад імя народа.

Парадак выкарыстання і ахова ўказаных вартасцей рэгулюецца спецыяльным заканадаўствам.

АРТЫКУЛ 13. Формы выкарыстання інтэлектуальных вартасцей

1. Аўтар ці яго правапераемнік могуць ажыццяўляць з ІВ любыя дзеянні, калі яны не супярэчаць існуючаму заканадаўству.

2. Фізічныя і юрыдычныя асобы могуць выкарыстоўваць ІВ на аснове дагавору з суб'ектам права ІУ альбо яго правапераемнікам, акрамя выпадкаў выкарыстання ІВ дзеля задавальнення асабістых патрэб.

3. У адпаведным заканадаўстве могуць прадугледжвацца выпадкі бездагаворнага (платнага ці бясплатнага) выкарыстання ІВ.

АРТЫКУЛ 14. Абмежаванні права інтэлектуальнай уласнасці

1. Права ІУ можа быць абмежавана толькі ў выпадках, прадугледжаных заканадаўчымі актамі Рэспублікі Беларусь, якія рэгулююць узаемаадносіны ІУ і не супярэчаць гэтаму закону.

2. Фізічныя і юрыдычныя асобы могуць быць абмежаваны ў праве выкарыстання ІВ па меркаваннях дзяржаўнай бяспекі ці абараназдольнасці.

3. ІВ можа быць прымусова адабрана з кампенсаваннем яе вартасці дзяржавай у суб'екта права ІУ або яго нашчадкаў у адпаведнасці з асобнай у кожным канкрэтным выпадку пастановай урада Рэспублікі Беларусь.

АРТЫКУЛ 15. Ахова права інтэлектуальнай уласнасці

1. Суб'ект права ІУ можа патрабаваць спынення пэўных парушэнняў яго права, хоць бы гэтыя парушэнні і не былі звязаны з пазбаўленнем стваральніка (аўтара) права валодаць, карыстацца і распараджацца ІВ, а таксама кампенсацыі матэрыяльнай і маральнай страты, выкліканай парушэннямі права ІУ.

2. Дзяржава гарантуе ахову права ІУ, а таксама іншых правоў, якія звязаны з інтэлектуальнай дзейнасцю ў духоўнай і матэрыяльнай сферах.

3. У Рэспубліцы Беларусь дзейнічаюць наступныя формы прававой аховы ІВ: патэнты на вынаходкі, патэнты на прамысловыя назвы, патэнты на таварныя знакі і іншыя праваахоўныя дакументы, якія ўстанаўліваюцца спецыяльным заканадаўствам.

4. Ахова парушанага права ІУ ажыццяўляецца ў судовым парадку. У асобных выпадках заканадаўствам можа таксама прадугледжвацца ахова права ІУ у адміністрацыйным парадку.

Прысваенне асабістых немаёмасных і маёмасных правоў стваральніка (аўтара) ІВ ці незаконнае выкарыстанне гэтых правоў, а таксама прымушэнне да сааўтарства, праследуецца ва ўстаноўленым законам парадку.

АРТЫКУЛ 16. Ахова права інтэлектуальнай уласнасці

1. У выпадку парушэння законных правоў ці інтарэсаў суб'екта права ІУ ён можа патрабаваць:
— прызнання факта парушэння права ІУ, у тым ліку і ў судовым парадку;
— спынення парушэння права ІУ;
— публікацыі (публічнага прызнання) аб задавальненні патрабаванняў;
— ліквідацыі вынікаў парушэння права ІУ;
— узнаўлення парушанага права.

2. Калі парушэннем права ІУ была нанесена матэрыяльная страта, яна падлягае кампенсацыі. Парадак, умовы і памеры кампенсацыі ўстанаўліваюцца адпаведным заканадаўствам.

Калі суб'екту права ІУ нанесена маральная страта, то яна падлягае кампенсаванню вінаватай асобай.

3. У выпадку незаконнага выкарыстання ІВ яе стваральнік (аўтар) мае права патрабаваць выплаты ўзнагароды, што належыць яму па закону.

4. Праваможны ўладальнік маёмасных правоў на ІВ карыстаецца аховай нароўні з суб'ектам права ІУ.

АРТЫКУЛ 17. Забеспячэнне міжнароднай аховы права інтэлектуальнай уласнасці

1. Міжнародная ахова права ІУ забяспечваецца ўдзелам Рэспублікі Беларусь у міжнародных канвенцыях і пагадненнях з іншымі дзяржавамі па ўзаемнай ахове права ІУ.

2. Палажэнні гэтага закону адносна права ІУ сапраўдныя для замежных грамадзян, юрыдычных асоб і міжнародных арганізацый, якія знаходзяцца на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь, а таксама замежных дзяржаў, калі іншае не прадугледжана заканадаўствам Рэспублікі Беларусь або міжнароднымі дагаворамі.

3. Пералік відаў ІВ, якія створаны на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь і не падлягаюць экспарту, а таксама тых, якія патрабуюць ліцэнзавання, вызначаецца ўрадам Рэспублікі Беларусь.

АРТЫКУЛ 18. Заканадаўства Рэспублікі Беларусь аб інтэлектуальнай уласнасці

1. Адносіны па стварэнню і выкарыстанню ІВ, што з'яўляюцца аб'ектамі аўтарскага права, права на вынаходку, права на прамысловы ўзор, права на таварны знак, права на фірменнае найменне і іншых, рэгулююцца гэтым законам, а таксама спецыяльнымі заканадаўчымі актамі Рэспублікі Беларусь.

2. Калі міжнародным дагаворам, у якім удзельнічае Рэспубліка Беларусь, устаноўлены іншыя правілы, чым тыя, што вызначаны ў заканадаўстве Рэспублікі Беларусь аб ІУ, то дзейнічаюць правілы міжнароднага дагавору.

Праект гэтага Закону быў распрацаваны яшчэ ў 1992 г., але на жаль, дагэтуль не публікаваўся і ў друку не абмяркоўваўся.

Дыета супраць прамянёвай хваробы

Экалагічная катастрофа адбылася на Беларусі ў 1986 годзе, пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Але і па сённяшні дзень яна працягвае павялічвацца.

Калі ў нашым цяперашнім ужытку не існуе паняцце «хранічная прамянёвая хвароба», то гэта яшчэ не азначае, што ў нашай рэспубліцы няма такой паталогіі. Ва ўсялякім разе, рэальная пагроза развіцця хранічнай прамянёвай хваробы ў жыхароў Беларусі ўжо ёсць.

Буйнейшы паталаг XX стагоддзя І. Давыдоўскі пісаў: «Прамянёвая хвароба можа быць хранічнай, а менавіта пры працяглым уздзеянні на арганізм малых доз радыёактыўных рэчываў альбо ў выніку вострага паражэння, якое пакідае стойкія змяненні ў арганізме, працягла выключае магчымасць поўнай рэгенерацыі, напрыклад, крыватворнай сістэмы. У любых выпадках рэгенераторныя працэсы згасаюць, прыводзячы да тых ці іншых формаў апластычнай анеміі. Хранічныя паражэнні часта звязаны з «залежамі» радыёактыўных рэчываў, асабліва ў касцях, печані і селязёнцы. У сувязі з працяглым уздзеяннем такіх рэчываў у касцях назіраецца развіццё злаякасных новаўтварэнняў. Гіперпластычныя працэсы ў рэтыкулярнай аснове крыватворных органаў могуць таксама выклікаць карціны лейкозу».

Рост анкалагічных захворванняў, асабліва сярод дзяцей,— яркае пацверджанне выказванню вядомага доктара. Так, пагроза нашай нацыі рэальна існуе.

Зыходзячы з клінічнага вопыту па амбулаторнаму прымяненню разгрузачна-дыетычнай тэрапіі, свайго асабістага вопыту яе прымянення з 1978 года, даных навуковай літаратуры і папярэдніх навукова-практычных распрацовак, лічу актуальным выставіць рабочую гіпотэзу па перыядычнаму цыклічнаму ачышчэнню арганізма для навуковага абгрунтавання канцэпцыі бяспечнага пражывання пры пастаянным паступленні радыёактыўных рэчываў у арганізм чалавека ва ўмовах постчарнобыльскага радыяцыйна-хімічнага забруджвання навакольнага асяроддзя.

У аснову канцэпцыі кладзецца шматвекавы вопыт народнай медыцыны перыядычнага ачышчэння арганізма ў міжсезонне (сістэма пастоў), генетычна замацаваны дзесяткамі (сотнямі) пакаленняў у гісторыі хрысціянства.

Самааздараўленне — гэта сістэма актыўнай свядомай дзейнасці чалавека, накіраваная на аднаўленне, захаванне і ўзмацненне свайго здароўя, у аснове якой нераскрытыя рэзервы арганізма і прыродныя фактары. Прычым, пад медыцынскім кантролем, з мэтай дасягнення высокай працаздольнасці, жыццярадаснасці, магчымасці мець здаровае патомства. Будуецца яно на прынцыпах асабістай ініцыятывы, падтрымліваемай дзяржавай, пастаянства і сезоннасці.

Вопыт работы мінскага клуба «Самааздараўленне» дае падставы для аптымізму і выстаўляе адной з галоўных і першачарговых задач стварэнне базы экалагічна чыстага вегетарыянскага харчавання з абавязковым уключэннем у рацыён свежапрыгатаваных сокаў.

В. ШУМІЛАЎ,
кандыдат медыцынскіх навук.

КОНКУРСЫ, ВАКАНСІІ

Институт физики им. Б. И. Степанова АН Беларуси объявляет конкурс на замещение вакантных должностей заведующих лабораториями:

— молекулярного спектрального анализа;
— оптической диагностики дисперсных сред;
— дистанционной спектроскопии;
— кристаллооптики;
— высокотемпературной оптики;
— волновых процессов;
— квантовой оптики;
— нелинейной оптики.

Срок подачи документов на конкурс — 1 месяц со дня опубликования объявления.

Адрес: 220072, Минск-72, пр. Ф. Скорины, 70, тел. 39-47-26.

Бацькаўшчына

Родныя напевы.

З ГІСТОРЫІ НАЗВАЎ

Узда

Пра паходжанне назвы гэтага мястэчка, раённага цэнтра Мінскай вобласці, апавядаюць два наступныя паданні.

Калі рускія войскі пад Койданавам разбілі татараў, сам галоўны татарскі хан-атаман Кайдан здолеў уцячы. Але рускія воіны дагналі яго там, дзе цяпер Узда стаіць, і ў сутычцы паранілі. Кайдан, калі падаў з сядла, ухапіўся за вуздэчку свайго каня і сказаў: «Вось дзе напаткала мяне смерць». На тым месцы пачалі будавацца людзі, і пасяленне тое назвалі Уздой.

А яшчэ расказваюць, што даўно-даўно, калі тут яшчэ нічога не было, праязджаў неяк рускі цар і згубіў залатую вуздэчку. Яго слуга доўга шукаў прапажу, ездзіў то ў адзін бок, то ў другі. А нейкі чалавек, які бачыў усё гэта, спытаўся ў конніка, чаго ён шукае. Той і сказаў, што шукае залатую вуздэчку.

У дадзеным выпадку ніякай рэальнай сувязі тапоніма *Узда* са словам *вуздэчка («узда»)* няма. Мястэчка Узда, якое ўпершыню згадана 19 ліпеня 1450 года, абавязана сваёй назвай той рачулцы, на якой яно размешчана і якая сёння завецца Уздзянкай.

Да ўзнікнення населенага пункта на берагах рэчкі Узды яе імя было адзіным фактам, так сказаць, «адрасным» знакам, важным і неабходным для арыентавання ва ўсіх бліжэйшых наваколлях. Але вось узнікла мястэчка, і менавіта яно і яго назва сталі выконваць «адрасную» функцыю. Назва ж рэчкі ў сувязі з гэтым рабілася неактуальнай, тым больш, што сама рака, як можна меркаваць, не мела асабліва важнага значэння ў гаспадарчай дзейнасці мясцовага насельніцтва і не была транспартнай «артэрыяй». На гэта, дарэчы, недвухсэнсоўна ўказвае пераафармленае імя *Уздзянка*, якое мае суфікс *-янка*, характэрны для нязначных, невялікіх рачулак і ручаёў. Усё сказанае дазваляе зразумець «метамарфозы», якія адбыліся са старажытным тапанімічным фактам.

Сумнявацца ж у старажытнасці «воднага» імя *Узда* не даводзіцца. Першасная яго гукавая форма — *Усда*. Рэчка Усда з'яўляецца прытокам ракі Усы (басейн Нёмана). Корань *Ус-*, як бачым, маецца і ў найменні *Усда (Ус-да)*. Кожная з дзвюх частак гэтага гідроніма (з грэчаскай мовы літаральна — «воднае імя») — *Ус* і *да* ў далёкім мінулым, безумоўна, мела сваё канкрэтнае значэнне.

А ці можна рэканструяваць былое значэнне такіх фармальных частак геаграфічных назваў? У пэўных выпадках можна. У прыкладзе, які разглядаецца, *-да*, хутчэй за ўсё, азначала «рукаў, прыток ракі». *Усда* — гэта «прыток Усы».

«Водныя» імёны на *-да* канцэнтруюцца ў басейнах Акі і Верхняй Волгі, але і там яны даўно не разумеюцца ў сваім першасным значэнні. Так, назва прытока Ветлугі — *Уста (з Усда?)* у Верхнім Паволжжы, відаць, пераафармілася ў мясцовай гаворцы пад уздзеяннем слова *«уста» — вусны...*

Назва *Ус, Уса* таксама тлумачыцца далёка не на сучасным матэрыяле. Рэчкі *Уса, Ус,* возера *Усюнюр (нюр — «балота»* у комі мове) маюцца на тэрыторыі рэспублікі Комі, у басейнах Акі, Дзясны, Волгі, Енісея, Ангары... На тэрыторыі Беларусі назва *Уса* сустракаецца яшчэ ў басейнах Бярэзіны і Сожа. Бясспрэчна толькі адно: тлумачыць гэты гідронім на аснове нейкай адной мовы цяжка.

Кожны народ, які ўспрымаў старажытныя імёны ад сваіх папярэднікаў, прыстасоўваў іх да сваёй мовы і свайго бачання рэчаіснасці. Магчыма, таму з'явіліся фанетычныя варыянты (калі лічыць іх варыянтамі, а не асобнымі найменнямі) тыпу *Уша* (правы і левы прытокі Бярэзіны Дняпроўскай, правы прыток Заходняй Дзвіны), *Уза* (правы прыток Сожа) і інш.

У славянскіх дыялектах назва *Уза* можа разумецца як «сувязь, злучэнне» (тое ж, што і ўзда, вуздэчка). У разуменні жыхароў Гомельшчыны рака Уза «злучаецца» з Сожам, Уза — гэта «вузы», «повязь», «сувязь» і г.д. Геаграфічныя назвы *Ус, Уса* збліжаюцца з геаграфічным тэрмінам *ус, уса* — «каса, доўгі паўвостраў; мыс; адгалінаванне ад чаго-небудзь; прыток ракі», вядомым, напрыклад, на Рускай Поўначы, у басейне Пячоры, правым прытокам якой якраз з'яўляецца рака Уса.

У балцкіх мовах «водныя» імёны тыпу *Уса* нагадваюць агульныя словы ohsis, uosis у значэнні «ясень». У іншых мясцовасцях, напэўна, узгадваюць мансійскае слова *ус* — «умацаванае ўзвышанае месца, агарожа, горад» ці мангольскае, бурацкае слова *ус, усу, усан* — «вада, рака»... Адсюль — мноства тлумачэнняў, версій, супастаўленняў. Гэтыя імёны — *Ус, Уса, Узда, Уста* — застануцца загадкавыміназаўсёды, у чым мы бачым сутнасць кожнага рэліктавага наймення.

А. РОГАЛЕЎ,
кандыдат філалагічных навук.

ГЭТА ЦІКАВА

«НАСЦЕННЫ» ТЭЛЕВІЗАР

Японская кампанія «Мацуста электрык індастрыз» пусціла ў продаж каляровы тэлевізар з дыяганаллю экрана 35,6 см пры таўшчыні 9,8 см. У ім скарыстана запатэнтаваная фірмай тэхналогія «Флэт віжн», сутнасць якой у тым, што ў кінескопе замест адной электронна-прамянёвай трубкі выкарыстоўваюцца сорак чатыры. Выпускаемыя імі электронныя пучкі праходзяць скрозь шматслойную матрыцу адхіляючых электродаў і, дасягнуўшы экрана, ствараюць на ім 10 тысяч светлавых кропак, якія зліваюцца ў суцэльнае выяўленне, якое нічым не адрозніваецца ад «карцінкі» звычайнага тэлевізара. Да таго ж, новы тэлевізар можна глядзець пад вуглом — адлюстраванне практычна не скажаецца.

Ужо ў гэтым годзе чакаецца з'яўленне тэлевізараў з экранам 50,8 см, а таксама камп'ютэраў, выпрацаваных па тэхналогіі «Флэт віжн».

«НАВІНЫ АКАДЭМІІ НАВУК БЕЛАРУСІ»

Штотыднёвая газета Акадэміі навук Беларусі

В. а. рэдактара
Раальд ЛЕВІН.

Адрас рэдакцыі: 220072, г. Мінск, вул. Ф. Скарыны, 1, пакоі 309а, 309 б. Тэлефоны: рэдактара — 39-46-12, карэспандэнтаў — 39-54-51
Мінская фабрыка «Чырвоная зорка» МПВА імя Я. Коласа

Падпісана да друку 18.05.94 г.
Зак. 1030.
Тыраж 1250 экз.

Індэкс 64123
Пры перадруку просьба спасылацца на «Навіны АНБ»
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе
Рэдакцыя можа друкаваць артыкулы ў парадку абмеркавання, не раздзяляючы пункту гледжання аўтара.

Аўтары апублікаваных у газеце матэрыялаў нясуць адказнасць за іх дакладнасць і гарантуюць адсутнасць звестак, якія складаюць дзяржаўную тайну.